

Zgodnie z prezentowanym światopoglądem to, co skrywane wewnątrz, nie powinno być ujawniane, ponieważ postrzegane jest jako niezwykle delikatne i wyjątkowo podatne na skalanie. Muzułmańscy myśliciele przekonani byli, że duszę człowieka Bóg ukrył w ciele, pod warstwą jego zewnętrżności, aby nie uległa zniszczeniu i nie została skalana, to ona bowiem konstytuuje nieśmiertelny boski pierwiastek, poprzez doskonalenie się podążający ku swojemu

źródłu, którym jest Stwórca²⁴. Zgodnie z poglądem jednego z największych teoretyków sufizmu, Ibn Arabiego²⁵, w duszy ukryta jest istota rzeczy, „dusza to siedziba i tajemnica prawdy”²⁶.

Naruszenie kruchej przestrzeni wewnętrznej może nastąpić przez kontakt ze światem zewnętrznym, który pełen jest niebezpieczeństw i który w oczach muzułmańskich myślicieli często jawił się jako poważne zagrożenie dla ludzkiej istoty. Mistycy, teologowie i filozofowie przekonani byli, że relacja człowieka ze złem ma charakter intymny, ponieważ zgodnie z przekazem proroka Mahometa „szatan płynie w człowieku jak krew w ludzkich żyłach”²⁷. Przestrzenią aktywności Iblisa²⁸ i miejscem, gdzie ujawniają się jego diabelskie pokusy, jest jednak świat zewnętrzny²⁹. Wielu mistyków muzułmańskich przedstawiało świat materialny jako „gnijące zwłoki”, a każdego, kto stykał się tym światem, jako skażonego złem³⁰. Światopogląd ten nawiązywał do manicheizmu rozwijającego się około trzeciego wieku naszej ery między innymi na terenach kultury irańskiej. Zgodnie z filozofią Maniego człowiek ze względu na swoją materialność i cielesność postrzegany był jako istota uwięziona w złym i niszczącym świecie doczesnym, tęskniąca do ulotnej boskiej rzeczywistości, z której pochodzi i do której pragnie powrócić jej dusza³¹.

Ponieważ zło i zepsucie związane są ze światem zewnętrznym, delikatną, wewnętrzną rzeczywistość należy przed kontaktem z tym światem chronić. Tak jak Bóg duszę człowieka odział w ciało, a prawdziwą wiedzę ukrył pod warstwami wiedzy jawnej, tak prawdę o każdym człowieku, o tym, co stanowi jego istotę, ukrył pod osłoną jego zewnętrzności³².

²⁴ Por. W.C. Chittick, *The Perfect Man as a Prototype of the Self in the Sufism of Jami*, „Studia Islamica” 1979, nr 1(49), s. 136.

²⁵ Ibn Arabi (1165-1240), arabski teolog i mistyk muzułmański, pochodził z Andaluzji. Dwa jego dzieła zostały przełożone na język polski (zob. I b n A r a b i, *Księga o podróży nocnej do najbardziej szlachetnego miejsca*, tłum. J. Wronecka, PWN, Warszawa 1990; t e n ż e, *Traktat o miłości*, tłum. J. Wronecka, PWN, Warszawa 1995).

²⁶ T e n ż e, *Księga o podróży nocnej do najbardziej szlachetnego miejsca*, s. 10.

²⁷ *Sahih al-Bukhari*, księga 33, hadis 13, <http://quranx.com/hadith/bukhari/Book-33/Hadith-13/>.

²⁸ Iblis – w islamie określenie szatana, prawdopodobnie pochodzące od greckiego słowa „diabolos”.

²⁹ Zob. A.S. Tritto, hasło „Shaitān”, w: *Encyclopaedia of Islam*, red. M.Th. Houtsma, T.W. Arnold, R. Basset, R. Hartmann, Brill Online, 2015, http://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-1/shaitan-SIM_5297.

³⁰ Por. P.J. A w n, *The Ethical Concerns of Classical Sufism*, „The Journal of Religious Ethics” 11(1983) nr 2, s. 245.

³¹ Por. N.J. B a k e r - B r i a n, *Manichaeism: An Ancient Faith Rediscovered*, Bloomsbury Publishing, London 2011, s. 118.

³² Wewnętrzne „ja” człowieka nie jest jednak niepoznawalne. Wspominany już perski poeta Dżami, posługując się poetycką metaforą, w jednym ze swoich wierszy przywołuje opowieść o tym, że kryjąca prawdę zasłona, tak jak woal okalający twarz pięknej kobiety, nie czyni jej niepoznawalną, lecz raczej zachęca do jej odsłonięcia. Por. J a m i, dz. cyt., s. 30.

Nic, co ukryte, nie może jednak istnieć bez tego, co je kryje, a żadna prawda nie może zostać odsłonięta (czyli poznana), jeśli nie ma bariery, która uniemożliwia patrzącemu zerknięcie na to, co się za nią znajduje. Jak głosi szyicka tradycja, myśl tę innymi słowami miał wyrazić podczas jednego ze swoich kazań pierwszy szyicki imam, mówiąc: „Wiedz, że każda zewnętrzność (zāher) ma odpowiadające sobie wnętrze (bāten)”. Dlatego człowiek, tak jak Bóg, który – jak pisał poeta Dżāmi – „chowa się za swoim światłem i jawi się poprzez zasłonę”, ujawnia się także poprzez swoją zewnętrzność, świadcząca o nim i go definiująca w rzeczywistości zmysłowej. Zasłona, jaką otacza się człowiek – jego zewnętrzność – chroni istotę człowieka i jej delikatną naturę przed światem, ale paradoksalnie czyni go także poznawalnym, składając poznającemu pewną obietnicę. Takie podejście charakterystyczne jest dla perskiego ujęcia filozoficznego i mistycznego, w którym prawdy nigdy nie przedstawia się bezpośrednio i pozostaje ona ukryta za zasłoną zewnętrzności i pozorów. Ślady takiego myślenia odnaleźć możemy na kartach perskiej poezji, w literaturze filozoficznej, a także w tekstach doktryny szyickiej. Światopogląd ten przez stulecia kształtował też świadomość przedstawicieli kultury Iranu, a zatem jego śladów poszukiwać możemy współcześnie w języku, mentalności i w zachowaniach jej reprezentantów.

I rzeczywiście, także na poziomie życia codziennego Irańczycy zdają się postrzegać człowieka jako byt funkcjonujący w dwóch wymiarach. Zgodnie z irańskim światopoglądem poza wewnętrznym, ukrytym „ja”, które pozostaje nieekspozowane (bāten), ma on także wizerunek, oblicze wystawiane na widok publiczny (zāher). Dbanie o wewnętrzną przestrzeń ukrytego „ja” wydaje się w kulturze perskiej szczególnie ważne w sytuacji, kiedy człowiek przebywa w przestrzeni publicznej, w rzeczywistości interakcji ze światem zewnętrznym. To w tym świecie bowiem wewnętrzna rzeczywistość najbardziej narażona jest na płynące z zewnątrz niebezpieczeństwo.